

ЎҚУВЧИЛАРНИ КАСБ - ҲУНАРГА ЙЎНАЛТИРИШ- ЎҚУВ-ТАРБИЯ ЖАРАЁНИНИНГ ТАРКИБИЙ ҚИСМИ СИФАТИДА

Ориф Ҳамроевич Узоқов

Бухоро давлат университети технологик таълим кафедраси
доценти

<https://doi.org/10.5281/zenodo.6613985>

МАҚОЛА ТАРИХИ

Qabul qilindi: 10-may 2022
Ma'qullandi: 14- may 2022
Chop etildi: 31- may 2022

KALIT SO'ZLAR

баркамол инсон, лаёқат,
қизиқиш, интилиш,
малака, касб-ҳунар,
касбий ахборот, ташхис,
метод.

ANNOTATSIYA

Ушбу мақолада сўз ўқувчиларни касб-ҳунарга йўналтириш, уларнинг шахс хусусиятларини инобатга олиш, касб-ҳунарга йўналтириш ишларининг муҳимлиги, унинг мактаб таълим-тарбия жараёнининг ажралмас қисми эканлиги, ўқувчиларнинг ҳаётининг шароитларининг ўзгариши давомида таълим ва меҳнат соҳаларини мустақил ва онгли танлай олиши ҳақида сўз боради.

Мамлакатимизда амалга оширилаётган таълим сиёсатининг муҳим мақсадларидан бири ёш авлодни ҳар томонлама баркамол инсонлар қилиб тарбиялашдир. Албатта, баркамол инсон деганда маънавий жиҳатдан етук, ўз ватанининг тарихи, бугунги ва келажаги учун қайғурадиган, шунингдек жамиятнинг иқтисодий тараққиётига ўз ҳиссасини қўшиш иштиёқида ёниб яшайдиган шахсни тушуниш бугунги кун талабига мос келади. Лекин ушбу тушунчага таҳлилий ёндашилса, унинг нақадар серқирра, мураккаб ва ҳар томонлама умуминсоний қадриятларга мос келишини идрок этиш мумкин. Айтиш мумкинки, баркамол инсоннинг шаклланиши, унинг муносиб касб-корини эгаллаши, жамият тараққиёти учун баҳоли қудрат ўз ҳиссасини қўшиб,

яшаши ва шу орқали жамиятда ўзлигини намоён этиши, яъни шахс сифатида камол топиши назарга олинади. Комиллик сари интилиш шахснинг касбий шаклланиши билан биргаликда яхлит ҳолда кечадиган ва деярли бир умр давом этадиган мураккаб жараёндир. Кенг маънода касбий шаклланиш деганда инсоннинг ўз ақлий қобилиятлари, жисмоний имкониятлари, у ёки бу соҳага бўлган лаёқатлари, қизиқиш ва интилишлари, шунингдек, қадрият ва дунёқарашларига кўра бирон-бир касб соҳасида таълим олиши, кейинчалик шу соҳага киришиб, мослаша бориши ва ниҳоят йиллар давомида етук ва малакали мутахассис бўлиб етишиши тушунилади. Ҳақиқатдан ҳам бу чексиз мураккаб, орқага қайтарилмайдиган, муҳим

жараён бўлиб, ундан инсон манфаатлари йўлида унумли фойдаланишни ташкил этиш, бугунги куннинг энг долзарб муаммоларидан биридир.

Касбий шаклланиш жараёнининг дастлабки ва айни дамда ўта муҳим босқичи бўлажак касбни танлаш, яъни аниқ бир касбий қарорга келишгача бўлган даврни ўз ичига олади.

Касб-хунарга йўналтириш ўқувчиларга унинг шахс хусусиятларини инобатга олган ҳолда бериладиган ёрдам, унинг бир томондан жамият учун керакли бўлиши, иккинчи томондан ўзининг шахсий ҳаракатларига эришиши, ҳаётий шароитларининг ўзгариши давомида таълим ва меҳнат соҳаларини мустақил ва онгли танлай олиши учун имконият яратади.

Ўқув-тарбия жараёнининг таркибий қисми сифатида касб-хунарга йўналтириш умумтаълим фанлари ва меҳнат фаолияти билан таништириш орқали, уларнинг қизиқишлари, лаёқатлари, қобилиятлари ва индивидуал хусусиятларини ривожлантиришни кўзда тутуди ҳамда жамият эҳтиёжларини ҳисобга олган ҳолда амалга оширилади.

Мактабдаги ўқув – тарбия жараёнининг ажралмас қисми ҳисобланган касб – хунарга йўналтириш ишларига ҳам инновацион тус бериш, унинг самарадорлигини ошириш учун илмий асосланган замонавий педагогик – психологик, ахборот – технологияларини кенг жорий этиш, илмий услубий таъминот ва кадрлар салоҳиятини яхшилаш, жараёнга жамоатчилик ҳамда ота – оналарни фаол жалб этиш зарурати мавжуд.

Чунки оилада фарзанднинг у ёки бу хунарнинг эгаллашида биринчи ибрат, устоз, ота-онадир. Албатта, ота-она касбини танлаган фарзанд кенг имкониятларга эга бўлади. Чунки ота-она фарзандига касб-хунар ўргатишда бутун меҳрини, бой тажрибасини, танлаган касбини сир-асрорларини тўлиқ беришга ҳаракат қилади.

Шуни алоҳида таъкидлаш лозимки, ҳар бир инсон булғуси касбини мустақил ўзи танласагина, севиб танлаган касбига меҳр қўяди. Унинг захмати қанчалар оғир бўлсада, чарчамайди ва ҳеч қачон нолимайди.

Ҳаётда шундай ота-оналар ҳам учрайдики, улар фарзандларининг хоҳиш-иродаси, қобилиятларини ҳисобга олмасдан, ўзларига қулай бўлган касб-хунарни эгаллашга мажбур қиладилар. Натижада, ота-онасининг қистови билан ўқишга кирган фарзанд, ўқув даргоҳини битириб чиққач, мутахассисликка эмас, шунчаки дипломга эга бўлади. Табиийки, бундай мутахассисликдан на ўзи, на жамият наф кўради.

Умумтаълим мактабларида ўқувчиларни қайси касб-хунарга лаёқатлилигини аниқлашда амалиётчи психологлар билан бир қаторда мактаб ва оила шифокорларининг маслаҳати ҳам муҳим роль ўйнайди. Болалар ва усмирлар шифокори соғлом ўқувчиларга касб-хунар танлаш юзасидан тавсия берар экан, уни баркамол шахс бўлиб шаклланишига имкон беришини ҳисобга олиши шарт. Соғлигида бирор тўқсони бор ўқувчини касб-хунар танлашида албатта врач билан бамаслаҳат иш кўриш мақсадга мувофиқдир.

Бирор дарди бор ўқувчини шундай касб-хунарга йўналтириш керакки, бу касб-хунар меҳнат фаолияти жараёнида унинг дарди ривожланиб ногирон бўлиб қолишга олиб келмаслиги керак. Шундай экан, касб танлашда ота-она, мактаб педагог жамоаси ва шифокорнинг ҳамкорлиги зарурдир.

Ота-оналар фарзандларини тўғри касб-хунарга йўналтиришда эътиборини кўйидагиларга кўпроқ қаратса мақсадга мувофиқ бўлар эди:

- ёшлигидан фарзандларининг таълим-тарбия олишга бефарқ қарамасдан, унинг қизиқиши, майли ва қобилиятини кузатиб бориши;

- ҳар бир ота-она фарзанди ўқиётган синф раҳбари, мактаб амалиётчи психологи, ёшлар етакчиси, шифокори билан яқин алоқада бўлиб фарзандини қайси фанларга қизиқиши, қайси фан ва спорт тўғрисида қатнашаётганлигини билиб бориши;

- ота-она ўз касблари ҳақида фарзандларига тўлиқ маълумотлар бериб бориши, унга қизиқиш уйғотиш ва бошқа касблар ҳақида маълумотлар бериб бориш;

- фарзандининг соғлиғини маҳалла ва мактаб шифокори кўригидан ўтказиб, қизиққан касбга мос келиш-келмаслигига эътибор бериш;

- фақат фарзандининг қизиқишига қараб касб-хунар коллежини танлаш ва унга ўқишга имконият яратиш.

Мактаб касб-хунарга йўналтирувчи мутахассисга (мактаб амалиётчи психологга) – ҳозирда ҳар бир ўқувчига мустақил касб танлашга ижобий муносабатини, қизиқиш ҳақида эҳтиёжни шакллантириш бирмунча қийин кечмоқда.

Ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришдан олдин, аввало уларга касблар ҳақидаги тасаввурини шакллантириб олиш лозим.

Ўқувчиларнинг ўзлари турли касб-хунар эгалари (ўқитувчилар, тиббиёт, савдо ва умумий овқатланиш соҳаси ходимлари, ҳарбийлар, ишбилармонлар, фермерлар ва бошқалар) билан мулоқотлар орқали оладиган касбий ахборотлар ҳам касб-хунар танлашга таъсир кўрсатади. Ўйин фаолияти (телевидение кўрсатувлари, видеофильмларни томоша қилиш, компьютер ва спорт ўйинлари, интернет орқали бўладиган мулоқотлар)да ҳам ўқувчиларда касблар тўғрисида тасаввур шаклланади.

Шунинг учун ўқувчиларни касб-хунарга йўналтиришнинг мактаб ва синфда ўтадиган таълимий жараёнларининг эҳтисоби, синфдан ва мактабдан ташқари таълим орқали касб-хунарга йўналтиришнинг аҳамиятини ҳам таъкидлаб ўтиш лозим.

Бироқ бу йўналишда ҳозиргача муфассал ишлар олиб борилмаяпти. Ўқувчилар айниқса катта мактаб ёшидаги ўқувчиларнинг касб-хунарни ўзлари билишлари, ушбу йўналиш бўйича уларнинг дунёқарашини шакллантиришда мактабда ва синфдан ташқари ишларнинг салмоқли ўрин тутиши мумкинлигини ҳисобга олиб, унинг ҳозирги кундаги ҳолатини ўрганиб чиқиш, унинг имкониятларидан кенг фойдаланиш юзасидан изланишлар олиб бориш лозим.

Шунингдек касб-хунарга йўналтиришнинг узлуксизлигини таъминлаш 9-синф битирувчиларининг

мактаб амалиётчи психологлари, касб-хунарга йўналтирувчилар, ота-оналар ва ўрта махсус касб-хунар таълими вакиллари ҳамкорлигида ўқувчиларнинг касбий қарор қабул қилиши, онгли равишда касб танлаши, касбий мослашув ҳамда ўз мақсадини амалга ошириш режасини ишлаб чиқиш каби малака ва кўникмаларни шакллантириш ва ривожлантириб бориш лозим. Негаки, бозор иқтисодиётига асосланган жамият қуриш тўғрисидаги ҳужжатларда ўқувчиларни мустақил касб танлашга (ўз имкониятларини ўзи баҳолаш орқали) ўргатиш жуда муҳим ва зарур вазифа эканлиги таъкидланади. Шунга кўра психолог олимлар, методистлар, ташхис Маркази

ходимлари ва амалиётчи психологлар томонидан кенг жамоатчилик билан биргаликда касбга доир билимларни кенг ташвиқот қилиш ишлари амалга оширилса касб-кор танлашга оид йўл-йўриқлар ва методлар ишлаб чиқилса янада мақсадга мувофиқ бўлар эди. Шундай экан, касб танлаш фаолиятини оқилона ташкил этиш учун мамлакатимиз қайси соҳа мутахассисларига муҳтожлигини назарда тутиш ва шунга яраша мактаб ўқувчиларини уларнинг майили, интилиши, қизиқиши, имконияти, яхлит ва жисмоний қобилиятларига қараб, ҳамда у ёки бу касбга яроқлилигини аниқлаб, сўнгра касбга йўналиш керак.

References:

1. Муслимов Н.А., Муллахметов Р.Г. Касб танлашга йўллаш. Ўқув қўлланма.-Тошкент: ЎзРОО'МТВ, 2007
2. Н.А.Муслимов, Ш.С.Шарипов, О.А.Қўйсинов. Меҳнат таълими ўқитиш методикаси, касб танлашга йўллаш. Дарслик Т.:Ўзбекистон файласуфлари миллий жамияти нашриёти, 2014
3. Толипов Ў.Қ., Шарипов Ш.С., Холматов П.Қ. Дарсдан ташқари машғулотлар жараёнида ўқувчиларни касб-хунарга йўллаш технологияси. -Тошкент: Ўз ПФИТИ. 2004.
4. Шарипов.Ш.С., Муслимов.Н.А. Техник ижодкорлик ва дизайн. Тошкент-2011.
5. Жалолов А. Касб кандай танланади.Тошкент “Янги аср авлоди” 2010 йил.
6. Шарипов Ш., Шоназаров Р.. Касб танлашга йўллаш фанидан методик қўлланма. Тошкент – 2007
7. Uzokov O.Kh., Muhidova O.N. (2021). Factor determining the efficiency of innovative activities of a teacher // International journal of discourse on innovation, integration and education. Vol. 2 No. 1, pp. 81-84.
8. Мирзаев Ш.М, Узаков О.Х. (2001). Испытания адсорбционного гелиохолодильника бытового назначения // Вестн. Междунар. Академии холода, № 1 С. 38-40.
9. Uzakov. O.X. (2021). Innovative technologies and methods training in education // ACADEMICIA: An International Multidisciplinary Research Journal Vol. 11, Issue 1, January pp.1304– 1308.

10. Uzakov. O.X. (2020). Chaos as the basis of order. Entropy as measures of chaos // International Journal of Advanced Academic Studies, 2(2): 16149-16154.
11. Uzakov. O.X. (2020). The emergence of chaos // International Journal of Advanced Academic Studies. 2 (2): 221-223.
12. Узаков О.Х. (2021). Сущность некоторых физических научных концепций и приложений // Общество и инновации. № (8), С. 287-295.
13. Узаков О.Х., Мухидова О.Н. (2021). Научные исследования: основы методологии // Science and Education 2 (12), С. 376-386
14. Кулиева Ш., Узаков О.Х., Холматова К. (2022). Обеспечение непрерывности технологического образования как одно из направлений в формировании креативных способностей студентов // Общество и инновации. 2, 6 (январь 2022), С. 222-229.
15. Кулиева Ш., Узаков О.Х., Назарова Д. (2021). Texnik ijodkorlik va konstruksiyalash fanida talabalarning kompetentligini rivojlantirish mazmuni // Общество и инновации. 2, 10/S, С. 278-285.
16. Узаков О.Х. (2000). Адсорбционная гелиохолодильная установка // Гелиотехника 2, С.74-78.
17. Узаков О.Х. (2021). Инновационные технологии и методы обучения в образовании. Innovation in the modern education system // International scientific conference, (25th January, 2021) – Washington, USA: "CESS", Part 1. pp.221-227.
18. Узаков О.Х. (2021). Философские рассуждение по научным понятиям // Innovation in the modern education system. International scientific conference (25th September,) – Washington, USA: "CESS", Part 10. pp.7- 14.
19. Мухидова О.Н. (2021). Инновационные технологии в учебном процессе. Innovation in the modern education system. Washington, USA: "CESS", Part 2 January, pp. 88-93.
20. Muhidova O.N. (2021). Development of students creative abilities. Euro-Asia Conferences, 5(1), pp. 178-181.
21. Мухидова О.Н. (2020). Компетентностный подход к развитию профессиональной деятельности учителя. Вестник науки и образования (№ 19 (97).Часть 2), С. 88-91.
22. Мухидова О.Н. (2020). Электронное обучение в высшем образовании. Вестник магистратуры, 1-5 (100) С. 43-44.
23. Muxidova O.N. (2021). Texnologiya fanini o'qitishda interfaol usullarni qo'llash metodikasining ayrim jihatlari Science and education scientific journal Vol 2 Issue 12, pp. 782-792.
24. Мухидова О.Н. (2021). Формирование трансверсальных компетенций – приоритетная задача преподавателей высшей школы. Общество и инновации. 2, 11/S, 394-398.
25. Muxidova O.N. (2022). Ta'lim mazmunini modernizatsiyalash jarayonida grafik organayzerlardan foydalanish usullari. Yangi O'zbekistonda milliy taraqqiyot va innovasiyalar 2, 2/2, 293-301

26. Мухидова О.Н. (2022). Формирование технологической компетентности при использовании наглядных средств на уроках технологии. *Yangi O'zbekistonda milliy taraqqiyot va innovasiyalar* 2, 2/2, 302-307
27. Мухидова О.Н. (2020). Компетенциявий ёндашув асосида бўлажак технология фани ўқитувчиларини тайёрлаш тизимини такомиллаштириш. Педагогик маҳорат Центр научных публикаций (buxdu.uz) 1/1, 57-61
28. Мухидова О.Н. (2020). Технология фани ўқитувчиларини тайёрлашда компетенциявий ёндашувлар. Педагогик маҳорат Центр научных публикаций (buxdu.uz) 2/2, 158-164
29. Миржанова, Н.Н. (2020). Инновационные технологии в образовании и их использование. Вестник магистратуры, (№1 (100)Часть 5), С.41-43.
30. Mirjanova, N.N. (2020). Methods of teaching technology and the meaning of the term of pedagogical technology. *ISJ Theoretical & Applied Science*, 04 (84), pp. 961-963.
31. Мирджанова, Н.Н. (2020). Эффективные способы формирования навыков творческого мышления у студентов. *Academy*, (62 (11), С.35-37.
32. Mirjanova, N.N. (2021). The use of advanced educational programs is a guarantee of improving the quality of education in universities. *INTERNATIONAL JOURNAL OF DISCOURSE ON INNOVATION, INTEGRATION AND EDUCATION (IJDIE)*, 02 (3), pp. 315-318.
33. Mirjanova, N.N.(2021). The importance of developing technical creativity in students in technology lessons. *INTERNATIONAL JOURNAL ON ORANGE TECHNOLOGIES*, Vol: 03 Issue: 05, pp.139-142